

At beskytte demokratiet mod dets indre fjender

BOGANMELDELSE

DOI: <https://doi.org/10.30752/nj.115520>

Sofie Lene Bak: **Racismeparagraffen**
(Århus Universitetsforlag, 2021).
100 sider.

Hvad redaktørerne bag *100 danmarkshistorier* (Århus Universitetsforlag, 2017-) gør ved nogle af Danmarks bedste historikere er intet mindre end brillant. Med et gennemtænkt format, en stram redigeringslinje og nogle overraskende men alligevel illuminerende case-valg, får de simpelthen skubbet dragende og oplysende historier frem i lyset. Det gælder også Sofie Lene Baks bog *Racismeparagraffen*, der udkom i efteråret 2021.

Bogen tager sit navn og afsæt i den tilføjelse til den danske straffelov, der trådte i kraft 1. juli 1939, og som formelt set hedder § 266b, men som også blev kendt som 'jødeparagraffen' og senere racismeparagraffen. Paragraffen var en del af et lovforslag fremsat af den daværende socialdemokratiske justitsminister, K. K. Steincke, og havde til formål at forsøge at dæmme op for den stigende aggressive og antidemokratiske politiske agitation. Herunder – og vel til særdeleshed – den stigende antisemitiske propaganda.

Paragraf §266 lød:

'Den, der ved udspredelse af falske rygter eller beskyldninger forfølger eller ophidser til had mod en gruppe af den danske

befolkning på grund af dens tro, afstamning eller statsborgerforhold straffes med hæfte eller under formildende omstændigheder med bøde. Er rygterne eller beskyldningerne fremsat i trykt skrift eller på anden måde, hvorved de er nået ud til en større kreds, er straffehæfte eller under skærpede omstændigheder fængsel indtil et år'. (Bak 2021: 5)

Som Sofie Lene Bak påpeger, nævner paragraffen hverken jøder, race eller nazisme, men alligevel fremstod de kontekstuelle omstændigheder, som Steincke forsøgte at adressere, krystalklare. Man ønskede og lykkedes at introducere lovgivning, der kunne kriminalisere antisemitisk og racistisk propaganda – og ikke kun voldshandlinger i sig selv. Hvor den eksisterende straffelovs injurie- og bagvaskelsesparagraffer kun dækkede over krænkelser af den enkelte ære, dækkede racismeparagraffen nu også, når jøder som gruppe blev krænket.

Bak fremskriver mesterligt den dybt interessante, men også ironiske og ofte paradoksale situation, der opstod i kølvandet af denne lovgivning: 9 måneder efter paragraffen trådte i kraft var Danmark besat af nazistiske tropper og det danske retssystem skulle – ligesom resten af det danske samfund – forsøge at finde en balanceakt, hvor man på den ene side opretholdt danske værdier og lovpraksis og på den anden side ikke eksplicit imødegik besættelsesmagts dagsorden. Racismeparagraffen kan således ses som en lakmusprøve for det danske retsvæsen, der testede hvor langt de juridisk ville og kunne gå i forhold til nazisternes implicite og eksplicite magtovertagelse. Men Bak viser også, at paragraffen bør ses som mere end en lakmusprøve, i det hun beskriver, hvordan landets jurister og domstole tentativt brugte paragraffen som et værktøj til at forsøge at inddæmme nazisternes indflydelse på antisemitisk propaganda blandt danske agitatorer, så som Aage H. Andersen og Olga Eggers. Det var dog primært i det retslige opgør efter krigen, at paragraffen mere frit kunne anvendes til at stille antisemitiske agitatorer til ansvar.

Sofie Lene Bak formår at vise læseren, hvordan historien om en juridisk paragraf kan ses som indgang ind i et hav af andre større og tæt forbundne historier. Bak udfolder på

en og samme tid både den lille og store historie om dansk modstand mod, men også delvis tilpasning til, nazismens indtog og dens antisemitiske dagsorden. Ved at berette om hvordan paragraffen blev anvendt under krigen, hvilket Bak gør mest illuminerende gennem udfoldelsen af Daell-Wassermann-sagen, ser vi både formålet og begrænsningerne i loven.

Min største anke mod bogens overordnede fremstilling af paragraffens juridiske og sociale historie er, at den præsenterer et noget idealiseret dansk samfund som entydigt og urokkeligt har besluttet sig fra bogen start, at antisemitisme er udansk og uacceptabelt. Bak skriver f.eks.: 'Først og fremmest er det historien om opinionskampen mod nazisme og antisemitisme og den danske stats vilje og evne til at bekæmpe racismen, fordi den underminerede demokratiet' (s. 9).

Dette bombastiske udgangspunkt er problematisk af to grunde: for det første fremmer det en tilgang, der marginaliserer eller helt overser de tilfælde, hvor den danske stat ikke bekæmpede racisme. For det andet underminerer det en mere nuanceret forståelse af danske antisemitter og udbredelsen generelt af antisemitisme i det danske samfund, da de bliver set som 'udanske' eller en form for ugræs, der blot skulle luges ud og dermed ikke en autentisk del af det danske samfund. Sofie Lene Baks øvrige arbejde har gjort meget for at nuancere netop en sådan fortælling om Danmark. Men i dette stærkt begrænset format – 100 sider alt i alt – er nogle af disse nuancer og grå zoner blevet skåret væk til fordel for et skarpere blik på paragraffens mere heroiske rolle og det lys det dermed satte den danske stat i, nemlig som *entydig* forkæmper for demokratiet og mod antisemitismen.

Bogens største fortjeneste er, at den evner at beskrive i små men velvalgte skridt, hvordan antisemitisme i Danmark blev forsøgt juridisk og politisk problemgjort i en tid,

hvor det var langt mere populært internationalt at gøre 'jøden' til det problem, der skulle løses. Den viser, hvordan man gennem *trials and errors* forsøgte at konsolidere en klar dansk måde at ulovliggøre antisemitisme på. Samtidig viser bogen også de udfordringer, der fulgte med grænsedragningerne, hvilket Bak bringer helt frem til i dag. Centralt i denne udfordring runger spørgsmålet stadig om hvad der vægter højest i et demokrati: ubegrænset ytringsfrihed eller en indskrænkning af ytringsfrihed til fordel for minoriteters værdighed.

At paragraffen – med en lettere ændret ordlyd – de sidste 10 år er blevet brugt mere end nogensinde er således interessant. Bak påpeger, at den er blevet et redskab til at vurdere hvor grænserne for det private og offentlige går i forhold til krænkende udtalelser, særligt på internettet og de sociale medier. Men man kan også se det som et udtryk for, at ikke kun formen for ytringer og verbaler krænkelse har ændret sig med de sociale mediers opblomstring, men også at der er kommet et fornyet offentligt fokus på og agitation omkring hvem der skal inkluderes i og ekskluderes fra samfundet, og hvordan dette legitimeres og udskammes i det offentlige rum. I dette krydsfelt viser racismeparagraffens forsøg på at opretholde nogle basale demokratiske spilleregler sig igen som en central spiller. ■

MAJA GILDIN ZUCKERMAN

Post.doc. ved Institut for Ledelse, Politik og Filosofi ved Copenhagen Business School